

Lokaal Ecosysteem tegen Online Haat en Discriminatie in een grote stad

Rapport over visualisatie, analyse en aanbevelingen
voor versterking van samenwerking uit een lokale
NetMap-sessie

Inhoud

1. Inleiding.....	3
Leeswijzer	3
2. Werkwijze NetMapsessie	4
3. Aanwezige stakeholders en het ecosysteem	4
4. Praktijkvoorbeelden uit de NetMap-sessie	6
5. Analyse van het ecosysteem.....	8
6. Reflecties en acties van deelnemers	12
7. Conclusie	13
8. Aanbevelingen en vervolg	15
Bijlage: Uitgebreid overzicht van stakeholderrelaties en verantwoordelijkheden.....	18

1. Inleiding

Online haat en discriminatie onder jongeren vormen een groeiend maatschappelijk probleem. Ze ondermijnen de sociale cohesie, tasten het veiligheidsgevoel van burgers aan en dragen bij aan de normalisering van grensoverschrijdend gedrag. Er is een urgentie om niet alleen incidenten te signaleren en te bestrijden, maar ook te begrijpen hoe het probleem zich ontwikkelt in de online omgeving: wie speelt welke rol, welke dynamieken versterken het probleem, en waar ligt de sleutel tot verandering?

Het project *Samen Sterk tegen Online Haat en Discriminatie*, aangestuurd door Netwerk Mediawijsheid, wil het ecosysteem rondom stakeholders tegen online haat en discriminatie in kaart brengen en inhoudelijk duiden. Dit omvat het in kaart brengen welke stakeholders een rol spelen, bestaande netwerken en samenwerkingen zichtbaar maken, inzicht krijgen in verantwoordelijkheden, knelpunten en kansen om stakeholders gericht te verbinden en activeren voor gezamenlijke actie. Door deze inzichten toegankelijk te maken wordt het mogelijk om:

- Gerichte aanbevelingen te formuleren voor de versterking van het ecosysteem.
- Het netwerk te verbreden, beter te informeren en te activeren.

Door middel van de NetMap-methode werd het ecosysteem in een grote Nederlandse gemeente visueel gemaakt. De NetMap-sessie bracht het ecosysteem van een deel van betrokken organisaties in kaart, met aandacht voor rollen, relaties, hiaten en kansen voor versterking van samenwerking. Dit rapport biedt een analyse van een deel van het netwerk met een focus op de doelgroep jongeren, concrete voorbeelden van samenwerking en knelpunten, en aanbevelingen voor structurele verbetering.

Disclaimer: dit rapport beschrijft een lokale, stedelijke context en is gebaseerd op een beperkte NetMap-sessie met een deel van het netwerk. Niet alle relevante directies of stakeholders waren aanwezig.

Leeswijzer

Dit rapport biedt een analyse van het lokale ecosysteem rondom online haat en discriminatie onder jongeren, gebaseerd op een NetMap-sessie met diverse stakeholders. De opbouw van het rapport helpt de lezer stap voor stap inzicht te krijgen in de structuur, dynamiek en kansen binnen het netwerk van een deel van de betrokken organisaties.

- Het rapport start met een korte inleiding over het belang van een sterk ecosysteem tegen online haat en discriminatie.
- De hoofdstukken over de NetMap-methode, de inventarisatie van taken, verantwoordelijkheden en relaties, en de praktijkvoorbeelden zijn samengevoegd tot één kernonderdeel. Voor een toelichting op het ecosysteem en de relaties tussen stakeholders, zie Hoofdstuk 4.

- Vervolgens biedt het rapport een analyse van het ecosysteem: ondersteunende relaties, vormen van concurrentie en verstoring, ontbrekende of kwetsbare schakels en de dynamiek tussen partijen worden kort en krachtig besproken.
- De reflecties van deelnemers, concrete acties en aanbevelingen zijn gebundeld in het slotdeel. Hier vind je ook de belangrijkste knelpunten, kansen en adviezen voor de toekomst, gevolgd door een samenvattende conclusie over het geheel.
- Voor de leesbaarheid zijn de schema's in de hoofdtekst van dit rapport vereenvoudigd. Voor een gedetailleerd overzicht van alle relaties en rollen wordt verwezen naar de bijlage.

2. Werkwijze NetMapsessie

De NetMap-methode is een participatieve visualisatietool waarmee deelnemers gezamenlijk het ecosysteem rond online haat en discriminatie in kaart brengen. Relaties worden zichtbaar gemaakt met gekleurde pijlen: groen (ondersteunend), rood (verstoring/concurrerend), blauw (sturend), paars (financieel). De dynamiek tussen stakeholders wordt geanalyseerd op basis van feitelijke en potentiële relaties.

2.1 Uitleg van de NetMap-methode

De NetMap-methode is een participatieve visualisatietool, ontwikkeld door antropologen, waarmee deelnemers gezamenlijk het ecosysteem rond een maatschappelijk vraagstuk in kaart brengen. Het doel is om complexiteit inzichtelijk te maken, en strategische interventies te identificeren.

2.2 Visualisatie van het ecosysteem

Het ecosysteem werd door deelnemers gezamenlijk gevisualiseerd. Relaties werden zichtbaar gemaakt met gekleurde pijlen: groen (ondersteunend), rood (verstoring/concurrerend), blauw (sturend), paars (financieel). De dynamiek tussen stakeholders wordt geanalyseerd op basis van feitelijke en potentiële relaties.

3. Aanwezige stakeholders en het ecosysteem

3.1 Deelnemende organisaties per type

Deelnemende organisaties in de lokale NetMap-sessie van wie het relevante netwerk in kaart is gebracht, zijn maatschappelijke organisaties, onderzoek en advies, gemeentelijke diensten (stadsdeel en stedelijk), onderwijsinstellingen en GGD. Elk type heeft specifieke taken en verantwoordelijkheden in relatie tot online haat en discriminatie; variërend van preventie en signalering tot beleidsontwikkeling en crisismanagement.

3.2 Overzicht van het lokale ecosysteem

Het lokale ecosysteem tegen online haat en discriminatie dat met de deelnemers in kaart is gebracht, bestaat uit een breed netwerk van organisaties, professionals, jongeren en ouders. Iedere stakeholder heeft een eigen rol, verantwoordelijkheid en relatie tot anderen. Dit ecosysteem is dynamisch: de mate van samenwerking en de aard van de relaties verschillen per context, project en tijd. Sommige relaties zijn sterk en structureel, andere zijn zwakker of tijdelijk. Samenwerkingsverbanden kunnen zowel ondersteunend, sturend als concurrerend zijn. Ook zijn er zwakke of ontbrekende verbindingen, bijvoorbeeld door concurrentie om middelen, projectmatige financiering of onduidelijke rolverdeling. Zie onderstaande tabel voor de kernrollen per stakeholdertype. Een gedetailleerd overzicht is opgenomen in de bijlage.

Stakeholdertype	Hoofdrelaties met	Verantwoordelijkheid	Kansen ter versterking
Maatschappelijke organisaties	Gemeente, Scholen, Jongeren, (soms Meldpunten)	Signaleren, verbinden, burgerschapsvorming	Structurele samenwerking, preventie, dialoog
Onderzoek & Advies	Gemeente, Scholen, Maatsch. Org.	Onderzoek, training, kennisdeling, interventies	Co-creatie jongeren, koppeling beleid & praktijk
Gemeentelijke diensten: stadsdeel & stedelijk	Scholen, Maatsch. Org., GGD, Bewoners/Jongeren, Social Media Platforms, Rolmodellen & influencers, Meldpunten	Coördinatie, beleid, regie, financiering, co-creatie, preventie, ontwikkelen interventies, deskundigheids-bevordering	Structurele borging van interventies
Onderwijsinstellingen	Jongeren, Ouders, Gemeente, Jongerenwerk, sociale wijkteams	Signaleren, begeleiden, burgerschapsonderwijs	Samenwerking ouders/jongerenwerk, digitale weerbaarheid
GGD	Scholen, Ouders, Gemeente	Adviseren, faciliteren, financieren en deskundigheidsbevordering van scholen	Structurele samenwerking, vroegsignalering
Ouders/verzorgers	Jongeren, Scholen, Maatsch. Org.	Normstelling, preventie, begeleiding	Actiever betrekken, ouderbijeenkomsten
Jongeren	Ouders, Scholen, Jongerenwerk, Maatsch. Org.	Doelgroep, mede-ontwerpers, ervaringsdeskundigen	Co-creatie, eigenaarschap, participatie
Landelijke overheid	Gemeente, Scholen, Maatsch. Org.	Regie, beleid, financiering	Verbinding lokale praktijk, regie, financiering
Politie, wijkagenten & OM	Gemeente, Scholen, Jongerenwerk, sociale wijkteams	Handhaving, preventie, signalering	Vroegtijdige betrokkenheid, samenwerking
Social Media Platforms	Gemeente, Landelijke overheid, Maatsch. Org., Politie	Distributie, moderatie, normstelling	Betrekken bij interventies, transparantie

Rolmodellen & influencers	Jongeren, Maatsch. Org., Scholen	Inspiratie, normdragers, positieve boodschappen	Betrekken bij campagnes, normverschuiving
Meldpunten	Scholen, Jongeren, Ouders, Maatsch. Org.	Hulpverlening, registratie, doorverwijzing	Zichtbaarheid, netwerk-integratie
Kennisinstituten	Gemeente, Scholen, Maatsch. Org., GGD, Landelijke overheid	Monitoring, evaluatie, kennisdeling	Brug theorie-praktijk, samenwerking
Sociale Wijkteams	Scholen, Ouders, Jongeren, Hulpverlening	Preventie, begeleiding, brug gezin-school-hulpverlening	Vroegtijdige signalering, samenwerking
Coördinatoren jeugd & veiligheid	Gemeente, Scholen, sociale wijkteams, Hulpverlening	Verbinden beleid, onderwijs en zorg	Zichtbaarheid, afstemming beleid-praktijk
Hulpverlening/ Slachtofferhulp	Jongeren, Ouders, Scholen, sociale wijkteams, Meldpunten	Opvang, nazorg, begeleiding	Vroegtijdige betrokkenheid, samenwerking
Kwetsbare doelgroepen	Scholen, Hulpverlening, Maatsch. Org., sociale wijkteams	Extra ondersteuning, begeleiding, preventie	Specifieke aandacht, aansluiting hulpverlening/onderwijs
Jongerenwerk	Jongeren, Scholen, sociale wijkteams, Hulpverlening	Preventie, begeleiding, weerbaarheid	Structurele samenwerking, outreach kwetsbare jongeren

4. Praktijkvoorbeelden uit de NetMap-sessie

In dit hoofdstuk worden drie praktijkvoorbeelden uit de NetMap-sessie uitgebreid beschreven. Deze voorbeelden zijn afkomstig uit dezelfde gemeente en illustreren hoe samenwerking tussen diverse partijen leidt tot effectieve interventies en versterking van netwerken rond online haat en discriminatie. Voor de uitwerking van deze praktijkvoorbeelden is ook gebruik gemaakt van de NetMap methode waarbij deelnemers hun organisatie, taken en verantwoordelijkheden in relatie tot de cases op een groot vel uittekenden. Vervolgens werden verbindingen gelegd met andere stakeholders op basis van bestaande relaties in de praktijk.

4.1 Analyse vragen en focus

De deelnemers analyseerden de casussen aan de hand van vragen zoals:

- Welke actoren zijn betrokken en wat zijn hun rollen?
- Waar schuurt het in de samenwerking, waar versterkt het?
- Welke stakeholders ontbreken en hoe kunnen zij worden betrokken?
- Wat zijn succesfactoren en waar liggen knelpunten?
- Op welk niveau (individueel, organisatorisch, systeem) grijpen interventies in?

De analyses vonden plaats op meerdere niveaus:

- **Individueel niveau:** gedrag en weerbaarheid van jongeren, agency van gebruikers.
- **Interpersoonlijk niveau:** samenwerking tussen jongeren, ouders, docenten, hulpverleners.
- **Organisatieniveau:** rol van scholen, jongerenwerk, gemeente, meldpunten.
- **Systeemniveau:** beleidskaders, normverschuiving, rol van platforms en influencers.

De ervaringen in de praktijk leverden waardevolle lessen op voor stakeholders in het ecosysteem:

- Grijp eerder in bij signalen van online haat.
- Organiseer interventies in co-creatie met jongeren.
- Betrek ouders, rolmodellen en informele netwerken.
- Versterk eigenaarschap en communityvorming.

De drie actuele cases die zijn doorgewerkt met deelnemers, zijn hieronder beschreven.

4.2 Casus 1: Positieve interventie op social media

In deze casus ontstond een burgerinitiatief vanuit frustratie over de normalisering van online haat. Het project richt zich op het versterken van positieve online interactie en het doorbreken van negatieve algoritmische patronen. De aanpak bestaat uit drie onderdelen:

- **Collectieve counterspeech:** Gebruikers reageren massaal met positieve berichten op haatcomments, waardoor algoritmes werden beïnvloed en negatieve content minder zichtbaar werd.
- **Samenwerking met maatschappelijke organisaties:** Organisaties zoals Stem Op Een Vrouw en De Goede Zaak ondersteunden het initiatief met communicatiekracht, netwerk en inhoudelijke expertise.
- **Kennisdeling en onderzoek:** Kennisinstituten en universiteiten analyseerden het effect van de interventie op online gedrag en algoritmes, en deelden inzichten met beleidsmakers en platforms.

De aanpak was gericht op het versterken van agency bij gebruikers en het zichtbaar maken van alternatieve online normen. De casus laat zien dat samenwerking tussen gebruikers, maatschappelijke organisaties, kennispartners en platforms kan leiden tot gedragsverandering en bewustwording. Het initiatief is laagdrempelig, schaalbaar en inspireert.

4.3 Casus 2: Preventie en de-escalatie van online haat onder jongeren

Deze casus ontstond uit een incident waarbij online haat tussen tienermeisjes escaleerde tot offline confrontatie. De aanpak richt zich op het voorkomen van escalatie en het versterken van samenwerking tussen betrokken partijen. De interventie bestaat uit drie onderdelen:

- **Signalering en begeleiding op school:** Docenten, mentoren en jongerenwerk in school herkennen signalen van online haat en schakelen tijdig hulp in.
- **Ouderbetrokkenheid en ondersteuning:** Ouders worden actief betrokken bij het gesprek en krijgen handelingsadviezen om hun kinderen te begeleiden.

- **Multidisciplinaire samenwerking:** Jongerenwerk, sociale wijkteams, politie en hulpinstanties zoals Veilig Thuis en HelpWanted werken samen aan de-escalatie en nazorg.

De casus benadrukt het belang van korte lijnen tussen professionals, ouders en jongeren. Er ontstond een informeel netwerk dat preventief functioneerde en snel kon schakelen. Deelnemers aan de NetMap-sessie gaven aan dat co-creatie met jongeren en inzet van rolmodellen in een eerder stadium mogelijk had bijgedragen aan het voorkomen van escalatie. De casus toont aan dat een integrale aanpak noodzakelijk is om online haat effectief te adresseren.

4.4 Casus 3: Lokale projectaanpak gericht op online jeugdproblematiek

In deze casus is een lokaal projectvoorstel ontstaan uit gesprekken met scholen, professionals en maatschappelijke partners over de toename van online problematiek onder jongeren. Het project dat is ontstaan, richt zich op het versterken van digitale weerbaarheid en het voorkomen van online jeugdcriminaliteit, en bestaat uit drie onderdelen:

- **Talentontwikkeling en positieve online expressie:** Jongeren worden gestimuleerd om hun digitale vaardigheden en creatieve talenten in te zetten voor positieve online interactie. Dit onderdeel richt zich op het benutten van kansen in plaats van het enkel ontmoedigen van risicogedrag.
- **Laagdrempelige ouderbetrokkenheid:** Via workshops en bijeenkomsten worden ouders ondersteund in het herkennen en bespreekbaar maken van online risico's. De aanpak is gericht op het versterken van de rol van opvoeders in het digitale domein.
- **Individuele begeleiding bij online problematiek:** Jongeren die te maken hebben met online haat, conflicten of grensoverschrijdend gedrag kunnen terecht bij een aanspreekpunt dat hen begeleidt van hulpvraag tot oplossing. Dit voorkomt versnippering en biedt continuïteit in ondersteuning.

De casus benadrukt het belang van preventie, eigenaarschap en communityvorming. Jongeren worden niet alleen gezien als doelgroep, maar ook als mede-ontwerpers van oplossingen. De aanpak is gericht op het creëren van een vangnet en het gevoel van verbondenheid, zodat jongeren zich gesteund voelen in hun digitale leefwereld.

5. Analyse van het ecosysteem

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen uit de analyse van het ecosysteem besproken, met aandacht voor ondersteunende relaties, concurrentie, verstoring en ontbrekende stakeholders. Voor reflecties van deelnemers, zie Hoofdstuk 6.

5.1 Ondersteunende relaties

Het ecosysteem wordt gekenmerkt door een sterke bereidheid tot samenwerking. De meeste organisaties ervaren daadwerkelijke ondersteuning, wat als bemoedigend wordt gezien. Relaties zijn zichtbaar en waardevol.

- **Gemeentelijke diensten, maatschappelijke organisaties en scholen.** Gemeentelijke diensten spelen een verbindende rol in het ecosysteem door maatschappelijke organisaties en scholen actief te ondersteunen. Ze doen dit onder andere via beleidsontwikkeling, het stellen van normen en het financieren van projecten die bijdragen aan een gezonde digitale leefwereld voor jongeren.
- **GGD, ouders en scholen.** GGD biedt scholen en ouders concrete handvatten om online haat te signaleren en aan te pakken. Via lesprogramma's, ouderbijeenkomsten en crisismanagement versterken ze de preventieve aanpak en zorgen ze voor een stevig vangnet.
- **Onderzoek en advies organisaties, jongeren en maatschappelijke partners.** Onderzoek- en adviesorganisaties werken nauw samen met jongeren en maatschappelijke partners om interventies tegen online haat te ontwikkelen. Ze brengen kennis in, trainen jongeren in opstander-gedrag en faciliteren co-creatie, waardoor bewustwording en actie hand in hand gaan.
- **Preventie en de-escalatie van online haat onder jongeren.** In de casus "Positieve interventie op social media" reageerden vrijwilligers massaal met positieve berichten op haatreacties op social media. Deze interventie had een directe impact op het algoritme, stimuleerde bewustwording en bracht gebruikers samen in een gedeeld gevoel van solidariteit.
- **Jongerenwerk, sociale wijkteams en scholen in relatie tot jongeren met online haatgedrag.** Bij de-escalatie van online haat onder tienermeisjes werkten jongerenwerk, sociale wijkteams en scholen intensief samen. Door deze gezamenlijke aanpak werd het conflict opgelost en ontstond een informele structuur die preventief werkt en jongeren beter begeleidt.
- **Lokale projectaanpak gericht op online jeugdproblematiek.** Lokale, preventieve en communitygerichte initiatieven laten zien dat effectieve interventies niet alleen reactief zijn, maar juist ook proactief en structureel van aard. Door op verschillende niveaus – individueel, ouder, school en community – samen te werken, ontstaat een vangnet dat jongeren ondersteunt in hun digitale leefwereld.

5.2 Concurrentie en verstoring

Tegelijkertijd is er sprake van concurrentie, vooral tussen maatschappelijke organisaties, vaak veroorzaakt door de manier waarop subsidies en opdrachten worden verdeeld. Dit maakt samenwerking soms complex. Wat ook verstoring werkt, is dat veel projecten afhankelijk zijn van projectmatige financiering, wat structurele inbedding van het thema onder druk zet. Structurele oplossingen en borging zijn noodzakelijk. Daarnaast kunnen gemeentelijke diensten zowel ondersteunend als verstoring zijn, en kunnen scholen en ouders elkaar soms tegenwerken.

- **Maatschappelijke organisaties:** Concurrentie om subsidies en opdrachten zorgt ervoor dat organisaties elkaar soms als concurrenten zien in plaats van als partners. Dit belemmert gezamenlijke actie en kennisdeling.
- **Gemeente:** Door projectmatige financiering en het ontbreken van structurele inbedding van online thema's, zijn projecten vaak afhankelijk van kortdurende geldstromen. Dit maakt het ecosysteem kwetsbaar en samenwerking onzeker.

- **Projecten en initiatieven:** Veel projecten zijn tijdelijk gefinancierd. Zodra het geld op is, stopt de samenwerking en verdwijnt de opgebouwde infrastructuur. Structurele financiering en inbedding van online thema's als verantwoordelijkheid zijn noodzakelijk om het ecosysteem duurzaam te versterken.
- **Scholen en ouders:** Scholen en ouders kunnen elkaar tegenwerken, bijvoorbeeld bij het toewijzen van verantwoordelijkheden voor de aanpak van online haat. Docenten zijn soms niet gewend om met online problematiek om te gaan, wat tot verstoring leidt.
- **Social mediaplatforms:** Het ontwerp van social mediaplatforms werkt versterkend voor uiting en voortzetting van online haat en discriminatie; en vormt hierdoor mogelijk de grootste versturende factor binnen het ecosysteem. De invloed van algoritmes, moderatie en advertentiebeleid is groot, maar lokale partijen hebben hierop beperkt grip.

5.3 Ontbrekende stakeholders

Ouders, jongeren, landelijke overheid, politie, social media platforms, rolmodellen, meldpunten en kennisinstituten zijn relevante actoren die niet deelnamen aan de NetMap sessie. Hun rol en betrokkenheid in het ecosysteem is in dit rapport niet door henzelf, maar door de deelnemende stakeholders beschreven en geduid. Deze ontbrekende stakeholders zijn voor de deelnemende stakeholders onvoldoende betrokken of onvoldoende zichtbaar in het ecosysteem. Hun afwezigheid en beperkte betrokkenheid in het ecosysteem leidt tot gemiste kansen in preventie, begeleiding en normstelling. Tegelijk betekent hun afwezigheid tijdens de NetMap sessie zelf niet dat zij in de praktijk geen rol spelen.

- **Ouders/verzorgers:** hebben een rol als normstellers en gesprekspartners, maar zijn te weinig betrokken. Dit leidt tot gemiste kansen in preventie en begeleiding van jongeren bij online haat.
- **Jongeren zelf:** staan centraal in het ecosysteem; worden genoemd als doelgroep én als actieve actor in co-creatie en normverandering.
- **Kwetsbare doelgroepen:** naast jongeren met een licht verstandelijke beperking (LVB) verdienen ook jongeren met een migratieachtergrond, andere genderidentiteit, seksuele oriëntatie en sociaaleconomische kwetsbaarheid expliciete aandacht als kwetsbare doelgroepen. Interventies dienen hierop afgestemd te worden.
- **Landelijke overheid:** hebben een rol in regie, beleid, financiering en structurele borging, maar de NetMap laat weinig directe relaties zien tussen het veel van de aanwezige stakeholders in de sessie en deze stakeholder. Dit maakt het lastig om beleid en praktijk goed op elkaar af te stemmen.
- **Politie/ wijkagenten:** hebben een rol in handhaving en samenwerking met jongerenwerk, maar er is beperkt contact met deze stakeholder. Hierbij speelt privacy en de vertrouwensband van jongerenwerkers met jongeren ook een belangrijke rol. Jongerenwerkers hebben soms veel signalen, maar kunnen die niet altijd delen met de politie.
- **Social media platforms:** hebben een rol in algoritmes, moderatie en advertentiebeleid. Dit is een invloedrijke maar moeilijk te betrekken partij voor lokale stakeholders. Hun afwezigheid belemmert structurele oplossingen en gezamenlijke verantwoordelijkheid.

- **Rolmodellen/ influencers:** hebben potentieel een rol als normdragers, inspiratoren en versterkers van positieve interventies. Kunnen positieve normstelling en bewustwording versterken, maar ontbreken in het ecosysteem. Hierdoor blijft hun potentieel onbenut.
- **Meldpunten:** hebben een rol als relevante maar vaak onbekende hulpstructuur voor jongeren. Hierdoor is onder andere de verbinding tussen onderwijs en meldpunten dun en indirect.
- **Kennisinstituten:** hebben een rol bij onderbouwing van interventies en monitoring

Naast deze hoofdgroepen zijn er enkele andere stakeholders die een belangrijke, maar soms minder zichtbare rol spelen in het ecosysteem tegen online haat en discriminatie: **Sociale Wijkteams** vormen een brug tussen gezinnen, scholen en hulpverlening en zijn vaak betrokken bij de-escalatie en begeleiding van jongeren. **Coördinatoren jeugd en veiligheid** verbinden beleid, onderwijs en zorg en zorgen voor samenhang in de aanpak, ook al zijn zij voor een deel van de uitvoerende partijen in de NetMap sessie minder zichtbaar. Dit is mogelijk het gevolg van hun afwezigheid tijdens deze sessie. **Hulpverlening en slachtofferhulp** bieden opvang en nazorg wanneer jongeren of ouders te maken krijgen met de gevolgen van online haat; hun relevantie wordt vooral duidelijk bij incidenten. **Jongeren uit kwetsbare doelgroepen** hebben extra ondersteuning nodig, vaak via scholen, hulpverlening en maatschappelijke organisaties. Tot slot is **jongerenwerk** een laagdrempelige en toegankelijke partij voor jongeren, essentieel voor preventie, signalering en het versterken van weerbaarheid. Het expliciet benoemen van deze partijen vergroot de herkenbaarheid van hun rol en kan zo bijdragen aan een effectiever en inclusiever ecosysteem.

5.4 Meervoudige relaties en hun dynamiek

Onderlinge relaties tussen stakeholders zijn vaak meervoudig. Dat betekent dat die relaties tegelijk ondersteunend, sturend én verstorend (kunnen) zijn.

- **Gemeente en maatschappelijke initiatieven:** Gemeente is sturend door opdrachten te geven, ondersteunend door financiering, maar ook verstorend door bureaucratie en projectmatige financiering. De aard van de relatie verschilt per moment en project.
- **Scholen en GGD:** scholen worden ondersteund met lesmateriaal en advies, maar dit kan ook verstorend zijn als docenten niet willen meewerken of het thema niet als één van de verantwoordelijkheden zien.

6. Reflecties en acties van deelnemers

Dit hoofdstuk bevat de belangrijkste inzichten en reflecties van deelnemers op basis van de NetMap-sessie. Voor een samenvattende conclusie, zie hoofdstuk 7.

De rode draad in dit hoofdstuk is hoe het gezamenlijk visualiseren van het ecosysteem heeft geleid tot meer bewustwording van bestaande en ontbrekende verbindingen, het belang van samenwerking en de noodzaak van eigenaarschap en preventie. In 7.1 komen inzichten aan de orde die deelnemers meenemen uit de sessie, zoals het belang van onderlinge verbindingen en het herkennen van knelpunten. Paragraaf 7.2 beschrijft de concrete acties en middelen die nodig zijn om het ecosysteem te versterken, terwijl 7.3 ingaat op stakeholders die betrokken moeten worden bij de uitvoering van deze acties. Samen laten deze onderdelen zien hoe reflectie, actie en samenwerking hand in hand gaan om het ecosysteem tegen online haat en discriminatie te versterken.

6.1 Wat nemen deelnemers mee uit de sessie?

- Inzicht in het ecosysteem en verbindingen. Deelnemers gaven aan dat het tekenen van het ecosysteem hen hielp om te zien “hoeveel ondersteunende relaties tussen stakeholders er eigenlijk zijn” en dat “je elkaar gewoon nodig hebt”. Dit gaf inzicht in bestaande en ontbrekende verbindingen.
- Bewustwording van versturende factoren en belang van samenwerking. Er werd gesproken over “concurrentie tussen maatschappelijke organisaties” en “verstoring door projectmatige financiering”. De sessie maakte zichtbaar dat samenwerking niet vanzelfsprekend is en dat dit aandacht en mogelijk structurele middelen vraagt.
- Kennis over succesfactoren en knelpunten. Praktijkvoorbeelden gaven inzicht in wat werkt en waar het misgaat. Deelnemers reflecteerden op eigenaarschap, timing en het belang van co-creatie met jongeren.
- Besef van belang van het trainen van professionals in het herkennen en aanpakken van online discriminatie, zodat signalen sneller worden opgepakt en er adequaat kan worden gehandeld.

6.2 Concrete acties en benodigde middelen

- Medewerkers, ouders en jongeren informeren over hulplijnen/meldlijnen. “We moeten zowel intern als extern beter communiceren over waar jongeren terecht kunnen.”
- Investeren in preventie en eigenaarschap bij jongeren: “Jongeren moeten zelf aan zet zijn” en “Preventie begint bij eigenaarschap en herkenning”.
- Netwerk verder in kaart brengen en benutten: “Dit helpt om het netwerk te zien, maar we zijn er nog niet”.
- Samenwerking met sociale wijkteams, scholen, jongerenwerk, Veilig Thuis, politie en andere relevante partners versterken. In een van de cases was de samenwerking tussen sociaal wijkteam, school en jongerenwerk cruciaal voor de-escalatie.
- Samenwerking aangaan met influencers: “Zij zijn potentiële versterkers van positieve interventies”.

- Meer jongeren betrekken bij oplossingen: “Jongeren zijn niet alleen doelgroep maar ook mede-ontwerpers”.
- Benodigde middelen en draagvlak: tijd, geld, contactgegevens, kennisdeling, vervolfinanciering (“Structurele financiering op de juiste plekken”), draagvlak vanuit landelijke overheid voor scholen om mediawijsheid, en daaronder valt online haat en discriminatie, een grote(re) rol bij al bestaande vakken te geven of zelfs als nieuw vak te introduceren. Dit betekent ook: meer investeren in het trainen van professionals (zoals ambtenaren, ketenpartners, sociale wijkteams, jongerenwerkers) op het gebied van online discriminatie, met als doel zowel online discriminatie te herkennen als adequate hulp en handelingsperspectief te bieden.

6.3 Wie gaan deelnemers betrekken bij uitvoering van concrete acties?

- Jongerenwerk: genoemd als kernpartner in casussen en als uitvoerende partij in samenwerking met scholen, sociale wijkteams, Veilig Thuis en politie.
- Scholen: in praktijkvoorbeelden en NetMap(s) genoemd als centrale stakeholder, met invloed op jongeren en samenwerking met ouders.
- Sociale Wijkteams: in casus expliciet genoemd als cruciale partner in de-escalatie en begeleiding.
- Handhaving: politie en wijkagenten worden genoemd als “essentiële partij” en zijn betrokken bij incidenten.
- Netwerkpartners en collega’s: deelnemers vertellen dat ze “dit gesprek meenemen naar het team” en “collega’s gaan informeren over de inzichten”.

7. Conclusie

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen uit het rapport samengebracht tot een samenhangend geheel. Voor concrete aanbevelingen, zie Hoofdstuk 8. De conclusie verbindt de analyses van het ecosysteem, de praktijkvoorbeelden, de reflecties van deelnemers en de aanbevelingen tot één overkoepelend inzicht: het lokale ecosysteem tegen online haat en discriminatie is breed en betrokken, maar kent ook kwetsbaarheden en blinde vlekken.

De analyse van het ecosysteem en de praktijkvoorbeelden laten zien dat een effectieve aanpak van online haat en discriminatie vraagt om een combinatie van reactieve en proactieve interventies. Structurele, preventieve en communitygerichte projecten zijn onmisbaar voor een duurzaam ecosysteem.

De kracht van het netwerk zit in de bereidheid tot samenwerking, eigenaarschap van jongeren, actieve ouderbetrokkenheid en continuïteit in begeleiding. Structurele uitdagingen zoals projectmatige financiering, ontbrekende structurele inbedding en het onvoldoende betrekken van essentiële stakeholders – zoals ouders, rolmodellen, social media platforms en landelijke overheid – blijven aandacht vragen. Hierbij is het essentieel dat online thema’s een vaste plek

krijgen in beleid, praktijk en opleidingen Door deze elementen te integreren op zichtbare plekken, en te blijven leren van praktijkvoorbeelden, kan het ecosysteem zich verder ontwikkelen en de gezamenlijke impact vergroten.

Ondersteunende relaties

In het ecosysteem is een rijk palet aan feitelijke, ondersteunende relaties zichtbaar geworden tussen maatschappelijke organisaties, gemeentelijke diensten, onderwijsinstellingen en GGD. Deze relaties zijn essentieel voor preventie, signalering en interventie:

- Gemeentelijke diensten ondersteunen maatschappelijke organisaties en initiatieven en scholen via coördinatie, beleidsontwikkeling en financiering.
- GGD biedt preventieve lessen en ouderbijeenkomsten aan, en ondersteunen scholen met crisismanagement.
- Onderwijsinstellingen begeleiden leerlingen en ouders, en signaleren problematiek in de online leefwereld.
- Onderzoek en advies organisaties werken samen met jongeren en maatschappelijke partners aan interventies en kennisdeling.
- Vrijwilligers versterken positieve interacties op social media en beïnvloeden algoritmes ten gunste van een veiligere online omgeving.
- Maatschappelijke organisaties, jongerenwerk, sociale wijkteams en scholen vormen een effectieve driehoek in de-escalatie van online haat onder jongeren.

Meervoudige en dynamische relaties

De onderlinge relaties tussen de verschillende stakeholders zijn zelden eenduidig. Een stakeholder kan tegelijkertijd ondersteunend, sturend én verstorend zijn. Zo kan een gemeentelijke dienst enerzijds beleidsmatig sturen en financieren, maar anderzijds ook als verstorend worden ervaren door concurrentie om middelen of onduidelijke kaders.

Kwetsbaarheden en blinde vlekken

De afhankelijkheid van projectmatige financiering maakt het ecosysteem broos. Structurele inbedding van online thema's als één van de verantwoordelijkheden ontbreekt vaak, wat samenwerking onzeker maakt. Bovendien zijn belangrijke stakeholders zoals ouders, rolmodellen, social media platforms en landelijke overheid onvoldoende betrokken. Hun afwezigheid leidt tot gemiste kansen op het gebied van preventie, begeleiding en normstelling. Tot slot is het belangrijk om naast deze hoofdgroepen in het ecosysteem, de rol te onderstrepen van stakeholders zoals sociale wijkteams, coördinatoren jeugd en veiligheid, hulpverlening/slachtofferhulp, jongerenwerk en kwetsbare doelgroepen (zoals jongeren met een beperking, migratieachtergrond, genderidentiteit, seksuele oriëntatie, sociaaleconomische kwetsbaarheid). Zij spelen een essentiële, maar soms minder zichtbare, rol.

Lessen uit de praktijk

Drie uitgewerkte praktijkvoorbeelden laten zien op welke manieren onderlinge samenwerking feitelijk leidt tot effectieve interventies en versterking van netwerken. Ze illustreren dat het ecosysteem niet alleen reactief, maar ook proactief en preventief moet zijn. Deze praktijkvoorbeelden laten concreet zien:

- Hoe samenwerking tussen gebruikers, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen kan leiden tot positieve gedragsverandering en versterking van het ecosysteem;
- Dat samenwerking tussen school, ouders, sociale wijkteams, politie en jongerenwerk cruciaal is voor effectieve de-escalatie en preventie; en
- Dat ook structurele, preventieve en communitygerichte projecten essentieel zijn voor een duurzaam ecosysteem.

Aanbevelingen voor versterking

Structurele samenwerking en financiering, het betrekken van ontbrekende partijen, het delen van kennis, co-creatie met jongeren, het benutten van bestaande netwerken en het expliciet maken van online thema's als één van de verantwoordelijkheden zijn cruciaal voor verdere versterking en effectiviteit. Om dit te bereiken is een proactieve inzet vanuit de landelijke overheid eveneens van belang, met name om structurele financiering voor digitaal weerbaarheid en mediawijsheid, betere handhaving en regulering van platforms, en meer middelen voor preventieve activiteiten mogelijk te maken. Het gezamenlijk visualiseren van het ecosysteem met een deel van de stakeholders in het lokale ecosysteem heeft geleid tot concrete actiepunten en aanbevelingen voor versterking van het ecosysteem en het vergroten van de effectiviteit van gezamenlijke inspanningen.

8. Aanbevelingen en vervolg

In dit hoofdstuk worden de aanbevelingen voor versterking van het ecosysteem geformuleerd, op basis van de analyse en reflecties in de voorgaande hoofdstukken.

Om het ecosysteem tegen online haat en discriminatie te versterken, is het essentieel om meer verbindingen te leggen met stakeholders die nu nog onvoldoende betrokken zijn, zoals ouders, rolmodellen, jongeren, social media platforms en landelijke instanties. Door stakeholders te clusteren op basis van hun rol en invloed ontstaat een overzichtelijker en effectiever ecosysteem. Structurele financiering en expliciete inbedding van online thema's binnen het takenpakket van alle betrokken organisaties zijn noodzakelijk; de aanpak van online haat en Mediawijsheid moeten verankerd worden in beleid, praktijk en opleidingen.

De drie praktijkvoorbeelden laten zien dat lokale, preventieve projecten structureel verankerd moeten worden binnen het ecosysteem. Projecten die inzetten op talentontwikkeling, ouderbetrokkenheid en individuele begeleiding van jongeren zijn essentieel voor duurzame preventie en weerbaarheid. Jongeren dienen niet alleen als doelgroep, maar ook als medeontwerpers en uitvoerders van oplossingen te worden betrokken. Ouderbetrokkenheid kan worden versterkt door laagdrempelige bijeenkomsten en toegankelijke ondersteuning. Structurele financiering en borging van deze initiatieven zijn nodig om versnippering te voorkomen en continuïteit te waarborgen. Het benutten van bestaande netwerken en investeren in community vorming dragen bij aan een duurzaam en effectief ecosysteem.

Knelpunten

De NetMap-sessie bracht enkele knelpunten en witte vlekken aan het licht. Online thema's zijn vaak één van de vele verantwoordelijkheden bij hulpverleners en in het onderwijs, en projectmatige financiering belemmert een duurzame aanpak. Belangrijke actoren zoals ouders, kwetsbare doelgroepen, rolmodellen, social media platforms, en de landelijke overheid (zie hieronder) zijn nog onvoldoende betrokken bij activiteiten in het ecosysteem.

Structurele inbedding online thema's en kwetsbare doelgroepen

De online leefwereld van jongeren moet een vast onderdeel worden van beleid en praktijk, zoals specifiek voor docenten en leerlingen in het onderwijs; mogelijk met een vak "Digitaal Burgerschap" waarin omgang met AI, online leefwereld, data-bewustzijn, online identiteitsvorming en digitale weerbaarheid samenkomen. Kennis en handelingsperspectieven moeten breed gedeeld en geborgd worden, zodat het ecosysteem duurzaam en effectief kan functioneren. Hierbij is structurele borging en aandacht voor kwetsbare doelgroepen (zoals jongeren met een beperking, migratieachtergrond, genderidentiteit, seksuele oriëntatie, sociaaleconomische kwetsbaarheid) noodzakelijk.

Concrete acties, financiering en (landelijk) beleid

Medewerkers moeten intern en extern beter geïnformeerd worden over beschikbare hulplijnen en meldpunten; zodat via hen ook ouders en jongeren beter geïnformeerd worden. Er is behoefte aan meer preventie en eigenaarschap bij jongeren, en aan versterking van samenwerking tussen scholen, sociale wijkteams en jongerenwerk. Influencers kunnen actief worden betrokken als versterkers van positieve interventies. Jongeren moeten niet alleen als doelgroep worden gezien, maar ook als medeontwerpers van oplossingen. Integratie van jongerenwerk in scholen kan dit verder versterken. Om dit te bereiken is ook de rol van de landelijke overheid van belang bij:

- Investeren in structurele financiering voor digitaal weerbaarheid en mediawijsheid, zodat gemeenten en scholen voldoende middelen en capaciteit hebben voor preventieve activiteiten.
- Verbeteren handhaving en regulering van social mediaplatforms, bijvoorbeeld door strengere eisen te stellen aan moderatie en transparantie.
- Ontwikkelen wettelijke verplichtingen en richtlijnen voor meer aandacht aan online haat en discriminatie in het onderwijs, bijvoorbeeld via een stappenplan na signalering van incidenten.

- Zorgen voor meer middelen voor organisaties als de GGD en voor preventieve activiteiten gericht op kwetsbare doelgroepen.
- Stimuleren van een integrale benadering waarin lokale en landelijke partijen samenwerken aan duurzame oplossingen.

Bijlage: Uitgebreid overzicht van stakeholderrelaties en verantwoordelijkheden

Stakeholdertype	Relaties met andere stakeholders	Beïnvloeding	Taken & verantwoordelijkheid	Kansen voor versterking
Maatschappelijke organisaties¹	Alle behalve Social Media Platforms, Meldpunten	Meestal ondersteunend, soms concurrerend of sturend; mate van relatie varieert per context	Signaleren, bespreekbaar maken, burgerschapsvorming, verbinden jongeren, ontwikkelen lesmateriaal	Structurele samenwerking, betere verbinding met ouders/scholen, meer preventie en dialoog
Onderzoek & Advies	Alle behalve Sociale Wijkteams, Social Media Platforms, Meldpunten	Meestal ondersteunend, soms sturend; mate van relatie varieert	Sociale norm beïnvloeden, onderzoek, training, interventies ontwikkelen, kennisdeling	Meer co-creatie met jongeren, structurele koppeling aan beleid en praktijk
Gemeentelijke diensten (stadsdeel/stedelijk)	Alle	Meestal ondersteunend, sturend, soms concurrerend; mate van relatie varieert	Coördinatie, regie, beleid, ontwikkelen en verbinden interventies, co-creatie, deskundigheids-bevordering, preventie, kansengelijkheid, community bouwen, financiering	Structurele borging van interventies
Onderwijsinstellingen	Alle behalve kennisinstituten en social media platforms	Meestal ondersteunend, soms	Informereren, burgerschapsonderwijs, signaleren, begeleiden, doorverwijzen, beleid, vaardigheden	Meer samenwerking met ouders, jongerenwerk, sociale wijkteams, structurele

¹ In de praktijk bestaan er soms wél relaties tussen bijvoorbeeld maatschappelijke organisaties en meldpunten (zoals Helpwanted), of met social media platforms.

		sturend; mate van relatie is meestal hoog		aandacht voor digitale weerbaarheid
GGD	Alle behalve Politie/OM, Social Media Platforms, Rolmodellen & influencers, Meldpunten, Kennisinstituten	Meestal ondersteunend, soms sturend; mate van relatie is meestal hoog	Adviseren, faciliteren, financieren en deskundigheidsbevordering van scholen: verzorgen preventie lessen/ lesmateriaal, handelingsadviezen, beleidsadvies, crisismanagement	Structurele samenwerking met scholen/ouders, meer preventie en vroegsignalering
Ouders/verzorgers²	Alle behalve, Landelijke overheid, Politie/OM, Social Media Platforms, Rolmodellen & influencers, Meldpunten, Kennisinstituten	Meestal ondersteunend; mate van relatie is meestal laag	Normstellend, gesprekspartner, preventie, begeleiding	Actiever betrekken bij interventies, meer ouderbijeenkomsten, toegankelijke ondersteuning
Jongeren	Alle behalve, Landelijke overheid, Politie/OM, Social Media Platforms, Rolmodellen & influencers, Meldpunten, Kennisinstituten	Meestal ondersteunend; mate van relatie is meestal hoog	Doelgroep, medeontwerpers, ervaringsdeskundigen, peer educators	Meer co-creatie, eigenaarschap, participatie in beleid en interventies
Landelijke overheid	Alle behalve Politie/OM, Social Media Platforms, Rolmodellen & influencers, Meldpunten, Kennisinstituten	Meestal ondersteunend, sturend; mate van relatie is meestal laag	Regie, beleid, financiering, borging	Structurele verbinding met lokale praktijk, meer regie en financiering

² Hoewel ouders en jongeren soms als gescheiden groepen worden gepresenteerd, zijn er in de praktijk veel onderlinge relaties, bijvoorbeeld via 'momfluencers'.

Politie, wijkagenten & OM	Alle behalve GGD, Landelijke overheid, Social Media Platforms, Rolmodellen & influencers	Meestal ondersteunend; mate van relatie afhankelijk van context	Handhaving, preventie, signalering, samenwerking met jongerenwerk/scholen/ sociale wijkteams	Vroegtijdige betrokkenheid, meer samenwerking met scholen, jongerenwerk en sociale wijkteams
Social Media Platforms	Landelijke overheid, meldpunten, gemeentelijke overheid, Politie	Grote Invloed op gebruikers	Distributie, moderatie, normstelling, algoritmes	Betrekken bij interventies, verbeteren meldsystemen, transparantie over beleid
Rolmodellen & influencers	Beperkt zichtbaar of tijdelijke relaties. Wel relaties met gemeentelijke diensten.	Invloed is afhankelijk van context en specifieke projecten.	Inspirators, normdragers, verspreiden positieve boodschappen	Actief betrekken bij campagnes, inzetten voor normverschuiving, samenwerking met jongeren
Meldpunten	Beperkt zichtbaar of tijdelijk. Sommige meldpunten, zoals <i>Helpwanted</i> , hebben wél een relatie met maatschappelijke organisaties via subsidie of samenwerking.	Invloed is afhankelijk van context en specifiek meldpunt.	Hulpverlening, registratie, doorverwijzing, ondersteuning	Zichtbaarheid vergroten, betere integratie in het netwerk, educatie over hun rol
Kennisinstituten	Gemeente, Scholen, Maatsch. Org., GGD, Landelijke overheid.	Invloed is afhankelijk van context en specifieke projecten.	Onderbouwing, monitoring, evaluatie, kennisdeling	Brug tussen theorie en praktijk, meer samenwerking met uitvoerende partijen
Sociale Wijkteams	Alle behalve Social Media Platforms, Rolmodellen & influencers, Meldpunten	Meestal ondersteunend; mate van relatie is meestal laag tot gemiddeld	Preventie, begeleiding, brug tussen gezin, school en hulpverlening	Vroegtijdige signalering, betere samenwerking met scholen en hulpverlening

Coördinatoren jeugd & veiligheid	Alle behalve Social Media Platforms, Rolmodellen & influencers, Meldpunten, Kennisinstituten	Meestal ondersteunend; mate van relatie is meestal laag	Verbinden beleid, onderwijs en zorg, samenhang in aanpak	Zichtbaarheid van coördinatoren vergroten, betere afstemming tussen beleid en praktijk
Hulpverlening/ Slachtofferhulp	Alle behalve Social Media Platforms, Rolmodellen & influencers, Meldpunten, Kennisinstituten	Meestal ondersteunend; mate van relatie is meestal laag	Opvang, nazorg, begeleiding bij gevolgen van online haat	Vroegtijdige betrokkenheid, betere samenwerking met scholen, sociale wijkteams en meldpunten
Kwetsbare doelgroepen <i>(Jongeren met een beperking, migratieachtergrond, genderidentiteit, seksuele oriëntatie, sociaaleconomische kwetsbaarheid)</i>	Alle behalve Social Media Platforms, Rolmodellen & influencers, Meldpunten, Kennisinstituten	Meestal ondersteunend; mate van relatie is meestal laag	Extra ondersteuning, begeleiding, preventie	Specifieke aandacht in interventies, betere aansluiting bij hulpverlening en onderwijs
Jongerenwerk	Alle behalve Social Media Platforms, Rolmodellen & influencers, Meldpunten, Kennisinstituten	Meestal ondersteunend; mate van relatie is meestal hoog	Preventie, signalering, begeleiding, versterken weerbaarheid	Structurele samenwerking met scholen, sociale wijkteams en hulpverlening, meer <i>outreach</i> naar kwetsbare jongeren